

Ivan Vogrič

Primer Ferrer in njegov odmev na Slovenskem

*»In počilo je desetero pušk namah –
in padel je, zadet od zrn svinčenih, v prah ...«
(Anton Aškerc, 1909)¹*

13. oktobra 1909 je bil v Barceloni, v trdnjavi Montjuic ustreljen pedagog in anarhist Francisco Ferrer Guardia. Usmrnitev je sledila smrtni obsodbi, ki jo je tamkajšnje vojaško sodišče izreklo temu šolskemu inovatorju, znanem tako doma kot na tujem. Ustrelitev je povzročila zelo ostre reakcije, ki so pljusknile tudi daleč preko španskih meja in sprožile val ogorčenja v javnosti, delno pa tudi odobravanje. Dogodek je imel velik odmev tudi na Slovenskem in je razgrel strasti med tradicionalno antagonističnimi tabori.

Predzgodovina

Francisco Ferrer (1859–1909) je bil oster kritik tedanje monarhične ureditve v Španiji. Kot prepričan republikanec je po izgonu iz Španije preživel več let v Parizu. Tu se je približal anarhistični doktrini, s tem da je zavračal uporabo nasilja.² Hkrati je bil dejaven tudi v gibanju za osvoboditev oziroma rehabilitacijo po krivici obsojenega stotnika Alfreda Dreyfusa. Po povratku domov je leta 1901 z denarjem, podedovanim od neke ženske, ki jo je poučeval španščino, ustanovil prvo od t.i. modernih šol. Te so temeljile na naravoslovnih vedah in moralnemu racionalizmu brez izrazitih primesi verskih dogem in političnih pristranosti. Z vse bolj razpredeno mrežo tovrstnih šol je širil izobrazbo med navadnim ljudstvom, začeniši z najnižjimi sloji. Pri tem je trčil na nasprotovanje cerkvenih krogov, ki so imeli zelo velik vpliv v šolskih institucijah.³ Dodati gre, da je Ferrer zahajal tudi v prostozidarske kroge, ki so imeli antagonistični odnos do cerkve, in da je imel za sabo dokaj razburkano družinsko življenje.

Leta 1906 so ga oblasti aretirale in več mesecev držale v zaporu zaradi vpletenosti enega od njegovih sodelavcev v atentat na kralja Alfonza. Hkrati so razpusile njegovo šolsko mrežo. Kljub hudim obtožbam mu niso dokazale nobenega kaznivega dejanja in so ga naposled izpustile. Po izbruhu ljudskega nezadovoljstva zaradi kolonialne politike države in po spontanih napadih na cerkvena poslopja sredi poletja 1909,⁴ so ga oblasti vnovič aretirale in obsodile na smrt. Bil je to pravi justični umor, ki je vznemiril – kot rečeno – javnost v številnih državah.

¹ Verzi so iz pesmi Antona Aškerc, Francisco Ferrer. Gl. Anton Aškerc, Zbrano delo, 5. knjiga, DZS, Ljubljana, 1990, str. 137.

² Predstave o anarhizmu so bile v javnosti, tako v tistem času kot tudi pozneje, večinoma povezane z uporabo nasilja. K temu so pripomogli nekateri odmevni atentati na »kronane glave« na prelomu 19. v 20. stoletje, v prvi vrsti umor italijanskega kralja Umberta I. (ustrelil ga je italijanski anarhist Gaetano Bresci v Monzi l. 1900) in avstrijske cesarice Elizabete (Sissi) dve leti prej, ki ga je izvedel prav tako anarhist Luigi Luccheni.

³ <http://www.english.uiuc.edu/maps/scw/ferrer.htm> in <http://orpheus.ucsd.edu/speccoll/testing/html/ms0248a.html>.

⁴ Neredi v katalonskem glavnem mestu so se začeli julija 1909, ko so anarhistični sindikati proglasili splošno stavko. S tem so želeli protestirati proti vpoklicu pod orožje vrste rezervistov, s katerimi so želele oblasti okrepiti kolonialno prisotnost v Maroku. Ker je imela cerkev v tej deželi gospodarske interese, se je ost ljudskega nezadovoljstva uperila prav vanjo.

Ferrer ni bil neznan v slovenski javnosti. Pozornost (in v končni fazi tudi simpatije) si je pridobil ob aretaciji leta 1906 in bržkone zaradi tega, kar je predstavljal: predvsem model nekonfesionalne šole in sekularizma. To sta bili v tistem času zelo aktualni temi. Le leto dni pred Ferrerjevo ustrelitvijo je v avstrijski (in seveda tudi slovenski) javnosti močno odjeknila t.i. Wahrmondova afera (po Ludwigu Wahrmondu, univerzitetnem profesorju v Innsbrucku, ki si je zaradi kritik, izrečenih proti katoliški cerkvi, nakopal jezo cerkvenih krogov in povzročil burno razpravo o odnosu šole in cerkve).

V ta kontekst spada tudi na Dunaju zasnovano in leta 1902 ustanovljeno društvo Svobodna šola, katerega cilj je bilo varovanje šolstva pred cerkvenimi vplivi. V prvi vrsti je šlo za obrambo liberalne šolske zakonodaje, ki je izhajala iz poznih šestdesetih let devetnajstega stoletja. Društvo je ustanovilo številne podružnice in imelo določen uspeh. Čez čas so nekaj podobnega ustanovili tudi na Češkem.

O Ferrerju je pred usodnimi dogodki leta 1909 pisal tudi Anton Aškerc. Oba sta bila namreč med glavnimi protagonisti na mednarodnem kongresu Svobodne misli v Pragi septembra 1907.⁵ In tu se srečamo z gibanjem, ki je v zvezi s primerom Ferrer odigralo eno ključnih vlog.

Svobodna misel

To je bilo mednarodno gibanje, ki se je razvilo v mnogih evropskih državah v zadnjih desetletjih 19. in v začetku 20. stoletja in si je postopno nadelo organizacijske oblike. V programu je imelo zapisano, da si prizadeva za »obrambo pravice za svobodno izražanje vsake človeške misli na verskem, političnem in socialnem polju«. Med temeljnimi točkami programa so bili tudi boj proti klerikalizmu, stremenje po nenasilju in t.i. svobodna šola (»... šolo je treba osvoboditi, ako hočemo osvoboditi človeka. Pred vsem moramo šolo osvoboditi verskih predsodkov /.../ Zahteva vsakega naprednega naroda je svobodna ne konfesionalna šola ...«).⁶

Ob koncu 1906. oziroma v začetku 1907. leta se je zasnovovalo jedro slovenske sekcije mednarodne Svobodne misli.⁷ Do tega je prišlo v Pragi v okviru češke sekcije Svobodne misli. Prav tu je začela skupina izdajati istoimensko glasilo, katere prvi urednik je postal Theodor Bartošek.⁸ Za naslovno stran prve številke je izbrala Aškerčevo pesem Prva mučenica, kar ni bilo naključje, saj je bil štajerski pesnik vse do smrti idejni vodja slovenskega kroga svobodomislecev.

Prav v Pragi je potekal od 8. do 12. septembra 1907 14. mednarodni kongres Svobodne misli. Prvič se ga je udeležilo tudi slovensko zastopstvo. Aškerc, najvidnejši član slovenske delegacije, je bil takrat celo izvoljen v častno predsedstvo.⁹ 11. septembra je kot prvi govorlec nastopil v slovenščini z referatom, posvečenim predvsem kulturnemu razvoju in stanju

⁵ Anton Aškerc je o kongresu napisal prispevek, ki ga je objavil Slovenski narod 19. in 20. septembra 1907. Gl. Anton Aškerc, Zbrano delo, 7. knjiga, DZS, Ljubljana, 1993, str. 542–563 in 1096.

⁶ Svobodna misel, 1, 1907, št. 1, str. 2 in 3.

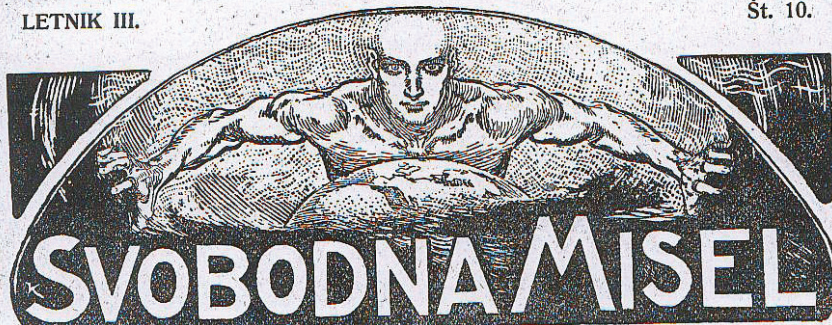
⁷ To sklepamo iz prispevka v številki 8–9 letnika 1907 revije Svobodna misel (na leto je izhajalo navadno 10 števil). Tam je zapisano, da »ni še temu 10 mesecev, ko se je sešla šestorica v Pragi živečih Slovencev ...«.

⁸ Theodor Bartošek je bil češki pravnik in politik, več let tudi predsednik češke sekcije Svobodne misli. Bil je zgolj formalno urednik slovenskega glasila Svobodne misli. Očitno je skušal pomagati prvotnemu slovenskemu jedru; ko pa se je to utrdilo, mu je predal uredniške zadolžitve. Iz kolofona glasila izhaja, da je bil nekaj časa urednik L. Lotrič, v zadnjem obdobju pa Albin Ogris.

⁹ V zvezi s tem je nekaj nejasnosti, saj sam Aškerc v omenjenem prispevku, objavljenem v Slovenskem narodu, navaja, da so ga tedaj »izvolili za častnega predsednika«, medtem ko iz prispevka v Slovenski misli, ki je izšel po kongresu, izhaja, da je bil »član častnega predsedništva«. Gl. Slovenska misel, 1, 1907, št. 8–9, str. 114 in 117. V nadaljevanju prispevka pa je navedeno, da je bil eden od devetih članov predsedstva.

LETNIK III.

Št. 10.

SVOBODNA MISEL

LIBRE PENSÉE • FREIER GEDANKE • FREE THOUGHT • VOLNÁ MYŠLENKA •

1909

GLASILO SLOVENSKE SEKCIJE SVOBODNE MISLI

Oktober

Uredništvo in upravnštvo Praga-Vinogradi, Češko. — Ponatis dovoljen le z označbo vira.

FRANCISCO FERRER GUARDIA,

širitelj svobodomiselnih idej in ustanovitelj modernih svetnih šol na Španskem,
je bil ustreljen kot nedolžna žrtev jezuitske španske vlade
13. oktobra 1909.

Družba se od časa do časa oddaja sladkemu snu, da je srednji vek, doba, v kateri je vladalo nasilje nad mišljenjem in vestjo, že davno, davno minula. Toda pojavljajo se slučajji, ki nas vzbude iz onega sladkega spanja in nam glasno govore, da doba teme še vedno bije boj s dobo svetlobe. Tak slučaj je bila mučeniška smrt Francisca Ferrerja.

Kdo je bil Ferrer? Narodil se je 13. januarja l. 1859 v provinciji Barcelonski kot sin meščanskih starišev. Kot otrok je rad poslušal svojega strica, ki je pripovedoval o vstaji generala Prima in drugih, ki so stremili po tem, da bi odstranili dinastijo Bourboncev. In ko je l. 1868. Isabella II. morala opustiti prestol in bežati v tujino, se je Ferrer kot deček vdeleževal velikega ljudskega slavlja. Ti dogodki so mu ostali vedno v živem spominu. Od te dobe dalje se je vedno zanimal za politične boje,

stal je vedno na stran tistih, ki so hoteli priboriti narodu večjo srečo in ki so se borili proti tistim, ki hočejo biti na račun drugih le sami srečni. Bil je železnični uradnik. Toda študiral je dalje. Posvetil se je politiki. Bil je vdeležen pri poskusu vstaje Santa Colomny de Farnès in doživel je burne čase, ko je vstaja republikanskega generala Villacampe ostala brezvspešna. Ferrer je moral zapustiti svojo domovino, da bi ušel persekuciji monarhične vlade, ki je v Španiji prišla zopet na krnilo. Šel je v Pariz, kjer je poučeval špan-

ščino in zajedno deloval z drugimi izgnanci za zopetno obnovev republike v Španiji. Bil je tajnik bivšega ministerskega predsednika Ruiz Zorille, voditelja napredne republikanske stranke. Polagoma pa je prišel do prepričanja, da le prava izobrazba in vzgoja ljudstva more osvoboditi njegovo domovino.

kulture na Slovenskem (»za nas je bilo dovolj, da se predstavimo svetu«, je zapisal ob tej priložnosti).

Prav na kongresu je prišel Aškerc v stik s Franciscom Ferrerjem: »Takrat sem ga videl tudi jaz, sedel zraven njega v prezidiju tudi jaz in za slovo je stisnil roko tudi meni ...,« je zapisal nekaj let kasneje, takoj po ustrelitvi barcelonskega učitelja.¹⁰ Aškerc je tedaj izpostavil predvsem del Ferrerjevega govora, ki se je nanašal na šolstvo (»Rekel je med drugim: Cerkev zahteva svobodo le za sebe /.../ Posebej je treba razlagati ji, mladini, zgodovino religij. Treba je govoriti o zgodovini vojsk, da vcepimo mladini gnus do krvavih vojsk /.../ Govoril je v francoskem jeziku in ko je končal, mu je ploskalo najmanj 3000 poslušalcev«).

Ferrerjev nastop na kongresu je zabeležila tudi Svobodna misel. Barcelonski profesor je namreč v uvodu kongresa kot prvi pozdravil udeležence srečanja. Svobodna misel ga je predstavila kot političnega mučenika španske persekucije, s tem da je objavila tudi krajši povzetek njegovega govora na drugem dnevu kongresa, začeni z mislijo, da redovniki in redovnice ne morejo svobodno poučevati v šolah.

Že ta podatek zgovorno kaže na pozornost, ki jo je Svobodna misel posvečala šolskemu vprašanju. To je razvidno tudi iz Aškerčevega govora na kongresu, v katerem je poudaril tesno vez med načeli svobodne misli in modelom svobodne šole. Aškerc se je pri tem navezal na izobrazbo na narodni podlagi, ki je bila na Slovenskem tedaj posebno aktualna, še zlasti zaradi raznarodovalne šolske politike na Koroškem in v Trstu, pomanjkljivosti t.i. utrakvističnega modela, omejevanja slovenščine na gimnazijah, sploh pa pomanjkanja slovenskega vseučilišča.

Glasilo slovenske sekcije Svobodne misli je imelo skladno z usmeritvijo gibanja kritično stališče do obstoječe šolske ureditve. Zato ne preseneča dejstvo, da je bila 5. številka prvega letnika zaplenjena zaradi prispevka o vplivu križa na vzgojo otrok.¹¹

Pozornost okrog šolskega vprašanja pa je navsezadnje razvidna tudi v delovanju slovenske Svobodne misli, še zlasti potem, ko je to gibanje zaživelo tudi v osrednji Sloveniji. Do prvega zborovanja je prišlo septembra 1908 v Ljubljani (po poročanju Svobodne misli se ga je udeležilo nad 100 ljudi),¹² sledilo pa je nekaj drugih množičnih srečanj. Na drugem tovrstnem zborovanju v Ljubljani 5. septembra 1909 je pisatelj in slavist Ivan Lah govoril o nalogah t.i. svobodne šole, pri čemer je poudaril, da »kot mal narod, na katerega preži od zunaj potujčevanje, od znotraj pa klerikalizem, moramo stati na straži ter varovati svojo šolo od takih uplivov«. ¹³ Pri tem se je zavzel tudi za reorganizacijo šolstva in zahteval znižanje števila otrok v razredih, odpravo šolnine, sploh pa avtonomijo šolstva.

Stališča Svobodne misli so seveda povzročila reakcijo na katoliški strani. Tako je katoliški Slovenec kritično poročal o praškem kongresu l. 1907. Neporavnane račune pa je imel tudi s samim Aškercem (označil ga je, med drugim, za »generala Svobodne misli«), saj je bil z njim – posebno potem, ko se je kot duhovnik upokojil pri 42 letih – stalno v konfliktu. Nesoglasja z Aškercem so seveda izvirala že od prej, vsaj od konca osemdesetih let 19. stoletja, ko se je sprl z Antonom Mahničem, bil večkrat kazensko premeščen kot duhovnik in tarča škofovih preiskav.

¹⁰ Prispevek z naslovom Francisco Ferrer ustreljen je objavil Slovenski narod 16. 10. 1909. Aškerc se je podpisal s psevdonimom Libre penseur. Gl. Anton Aškerc, Zbrano delo, 7. knjiga, DZS, Ljubljana, 1993, str. 575–580.

¹¹ Svobodna misel, 1, 1907, št. 1, str. 2 in 3.

¹² Zanimivo je, da so organizatorji prvega večjega zborovanja Slovenske misli na Slovenskem (7. septembra 1908) povezali to srečanje s 400-letnico rojstva Primoža Trubarja. Sklicevanje nanj namreč ni pomenilo zgolj poudarjanje zaslug vodilnega slovenskega protestanta v narodovi zgodovini, marveč je vsebovalo tudi protikatoliški naboj. Pomen Trubarja za narodovo zgodovino je izpostavil sam Aškerc v govoru na mednarodnem kongresu Svobodne misli septembra 1907.

¹³ Svobodna misel, 3, 1909, št. 9, str. 130.

Katoliška stran je bila kritična do Svobodne misli, ker je bila le-ta navsezadnje blizu socialističnim stališčem. Na deklarativni ravni se je sicer opredeljevala kot »kulturna organizacija, kjer se združujejo na skupno delo vsi sloji, od preprostega delavca, organiziranega v socialno-demokratskih vrstah, do buržuazije in znanstvenikov, od izobraževalnih društev do vsakovrstnih naprednih organizacij«.¹⁴ Vendar po drugi strani ni skrivala sorodnosti s socialdemokrati.¹⁵

Odzivi na Ferrerjevo ustrelitev

Kot rečeno, je bil Francisco Ferrer v delu javnosti prepoznaven že nekaj let, po njegovi zadnji aretaciji pa še toliko bolj. Takoj ko se je razširila novica o ustrelitvi, so v številnih evropskih mestih uprizorili spontane demonstracije.

Te so dosegle tudi Trst. Na njegovih ulicah se je na dan usmrtitve zbralo nekaj tisoč ljudi, s tem da so nekateri skušali naskočiti tudi španski konzulat. Protestniki so vdrli v mestno gledališče in zabavne lokale ter zahtevali, da v znak žalovanja prekinejo predstave.¹⁶ Večja množica ljudi se je zbrala na Velikem trgu, kjer je spregovoril socialistični poslanec Valentino Pittoni. V nočnih urah pa so nekateri napadli jezuitsko cerkev in razbili šipe.

Naslednji dan so številni dijaki italijanskih srednjih šol zapustili pouk in šli demonstrirati po mestu. Kmalu za njimi so zapustili delo tržaški tiskarji in delavci svobodne luke. Prišlo je tudi do omejenih spopadov med demonstranti in redarji.¹⁷ V protestih zoper ustrelitev španskega pedagoga je sodelovalo več skupin; poleg socialdemokratov so na ulice stopili tudi mazzinijevci (republikanci), anarhisti in liberalci. Ferrerjeva usmrtitev je naposled odmevala tudi v tržaškem deželnem zboru, kjer so socialisti predlagali, da bi se ena od mestnih ulic preimenovala po profesorju Ferrerju.

Protesti so zajeli tudi Slovence. Na enem od protestnih shodov (potekal je v slovenskem jeziku) so spregovorili nekateri vidni slovenski člani socialdemokratske stranke, začeniši z Ivanom Regentom in Andrejem Bahunom.¹⁸ Nezadovoljstvo je, kot kaže, vsaj posredno zajelo tudi slovensko delavstvo, ki je delovalo znotraj liberalno usmerjene Narodne delavske organizacije (NDO). Ta je na svojem sedežu izobesila društvene zastave, povite v žalni trak.

Protestirali so tudi v Gorici. Na protestnem zborovanju v tamkajšnjem gledališču se je 19. oktobra zbralo okrog dva tisoč ljudi.¹⁹ Podobna protestna zborovanja so bila tudi v drugih primorskih krajih: Miljah, Tržiču, Piranu ipd.²⁰

Vrenje zaradi Ferrerjeve ustrelitve na tedanjem avstrijskem Primorskem, predvsem v Trstu, je potrebno povezati z dejstvom, da je bila socialdemokratska stranka kot gonilna opozicijska sila tam zelo dobro organizirana. Prav v tistem času je bila nekako na vrhuncu, še posebej

¹⁴ Prvi zaupni sestanek Svobodne misli v Ljubljani, Svobodna misel, 2, 1908, št. 9–10, str. 129.

¹⁵ L. Lotrič je nekajkrat potegnil v Svobodni misli vzporednice med obema organizacijama. Leta 1909 je zapisal: »Vse tiste točke, katere so zaenkrat Svobodni misli v njenem sedanjem razvoju cilj, ima v svojem programu tudi socijalna demokracija: antiklerikalizem, pacifizem, svobodna šola, ločitev cerkve od države, emancipacija žen itd.

Razlika tiči v tem... da S. M. vidi v rešitvi teh problemov zaenkrat svoj cilj, dočim so pri soc. demokraciji ta vprašanja bolj stranskega pomena, bojuje se za nje le od slučaja do slučaja...« Gl. L. Lotrič, Razmerje Svobodne misli k političnim strankam, Svobodna misel, 3, 1909, št. 9, str. 139.

¹⁶ Demonstracije radi Ferrera, Edinost, 14. 10. 1909, str. 2. Proti španskemu tolovajstvu, Rdeči prapor, 16. 10. 1909, str. 3. Demonstracije v Trstu, Slovenski narod, 14. 10. 1909, str. 4.

¹⁷ Demonstracije v Trstu, Edinost, 15. 10. 1909, str. 1.

¹⁸ Shodi, Rdeči prapor, 21. 10. 1909, str. 2 in 3.

¹⁹ Vesti iz Goriške, Edinost, 21. 10. 1909, str. 4.

²⁰ L'Emancipazione, 4, 16.10.1909, str. 3 in 23.10.1909, str. 3.

po nenadejani izvolitvi več njenih predstavnikov v dunajski državni zbor na prvih splošnih volitvah leta 1907.

Posebno v Trstu je ob koncu leta 1909 prevladalo proticerkveno vzdušje. Dokaz tega je bil protestni izstop iz cerkve več kot tisoč ljudi,²¹ k čemur je pozval tudi sam socialistični poslanec Pittoni na komemoraciji dan po Ferrerjevi smrti. Šlo je za odkrit primer apostazije. Tržaški profesor Claudio Venza je pri tem izpostavil celo primer, ko so starši, pod vplivom dogodkov v Kataloniji, dali otroku ime Ferrer. Šlo je za Ferrerja Visentinija, rojenega v tržaški socialistični družini, ki se je med špansko državljansko vojno kot prostovoljec pridružil republikanski strani.²²

Dogodki v Španiji so vplivali tudi na ustanovitev tržaške sekcije Svobodne misli. To so ustanovili konec decembra 1909, s tem da so vodilno vlogo v njej prevzeli mazzinijevci. Socialisti vanjo niso pristopili.²³

Na Kranjskem so bili protesti zaradi ustrelitve manj ostri. Res pa je, da se je okrog Ferrerja razplamtela zelo živahna polemika med vodilnimi slovenskimi časniki.

Liberalno in socialdemokratsko časopisje je odkrito obsodilo ustrelitev; v Slovenskem narodu je objavil daljši prispevek tudi sam Aškerc.

Povsem nasprotno stališče je zagovarjal katoliški Slovenec. Že dan po Ferrerjevi ustrelitvi je jasno zapisal, da je »plačal z življenjem strahovite grozote, ki jih je koncem julija aranžiral v Barceloni... Storil je brezmejno zlo tudi kot voditelj Svobodne šole, v katero je troval špansko mladino in ji trgal iz srca vero in ljubezen za domovino ...«²⁴

To stališče je Slovenec pozneje še večkrat ponovil in podkrepil. Na veliki zvon je obesil Ferrerjevo članstvo v prostozidarski loži in pri tem podčrtal, da so tudi »naši liberalci v službi svetovnega prostozidarstva, da so z njimi v ozki zvezi in da so barcelonski dogodki mogoči tudi pri nas tisti hip, ko bi se ljudstvo dalo od teh zgublencev in prodancev zapeljati«.

V istem prispevku je grajal tudi Svobodno misel, ki je zatrdil, da »koledar svobodne misli je za enega 'svetnika' bogatejši; poleg različnih Oberdankov in Lucchenijev se sveti med temi 'mučeniki' tudi Franc Ferrer ...«²⁵ Pri tem je opozoril tudi, da »Ferrer in vsi dogodki in pojavi, ki so z njegovim imenom v zvezi se prav živo tičejo tudi nas Slovencev /.../ Zlasti pa nas spravljaja v neposredno zvezo s Ferrerjem dejstvo, da je bil ta mož predsednik svobodnomiselnega kongresa v Pragi, h kateremu so romali tudi slovenski zgublenci in je svojo deputacijo poslalo tudi naše liberalno učiteljstvo ...« Nekaj dni kasneje je s prstom pokazal tudi na tržaško dijaško društvo Balkan, »kojega člani /.../ zdaj proslavljajo bogokletneža in požigalca Ferrera.«²⁶

Polemika je naposled prerasla v obračunavanje med konkurenčnimi časniki. Tako se je Slovenec že dva dni po ustrelitvi obregnil zoper poročanje liberalne Edinosti, še zlasti nad dejstvom, da ga je na vidnem mestu označila za »mučenika«. Katoliški časnik ji je pri tem očital, da »noben katoličan, kaj še duhovnik, ne more takega lista podpirati, ki se zavzema za ateiste in anarhiste.«²⁷

²¹ Giuseppe Piemontese, *Il movimento operaio a Trieste*, Lobianco, Videm, 1961, str. 250 in 251. Ennio Maserati, *Il movimento operaio a Trieste dalle origini alla prima guerra mondiale*, Giuffrè, Varese, 1973, str. 247.

²² Claudio Venza, *Trieste: uno sbattezzo di massa all'alba del '900*, *Il Piccolo*, 20. 3. 2007, str. 25.

²³ Ennio Maserati, *Gli anarchici a Trieste durante il dominio asburgico*, Milano, Giuffrè, 1977, str. 102.

²⁴ Ferrer usmrčen, *Slovenec*, 14. 10. 1909, str. 4.

²⁵ Prostozidarska hidra piha, *Slovenec*, 16. 10. 1909, str. 7. V prispevku se avtor navezuje na Guglielma Oberdanka (oz. Oberdana), tržaškega nacionalista, ki je l. 1882 nameraval izvesti atentat na Franca Jožefa, in na italijanskega anarhista Luigija Lucchenija, atentatorja na cesarico Sissi l. 1898.

²⁶ Balkan, *Slovenec*, 20. 10. 1909, str. 3.

²⁷ Edinost za Ferrera, *Slovenec*, 15. 10. 1909, str. 3.

Edinost mu pri tem ni ostala dolžna in je okarala Slovenca, da je postopal bolj papeško od papeža (»...jednostavno ne moremo pojmiti, kako zamore 'Slovenec' odobravati tak krvoločni čin, ki ga je hotel preprečiti najviši poglavar katoliške cerkve!«).²⁸

Kot kaže, pa prepis ni ostal zgolj na besedni ravni, saj je že dva potem Edinost poročala »da se je minolo nedeljo v cerkvi sv. Antona novega z gorečo besedo s propovednice doli pokladalo vernikom na srce, naj ne čitajo našega lista, češ, da je to brezbožen in protiverski list. Neposredni povod za to ponovno gonjo proti 'Edinosti' je dalo gotovo naše stališče nasproti usmrnitvi Ferrerja.«²⁹

Slovenec se je lotil tudi najbolj neposrednega konkurenta – Slovenski narod. Tudi v tem primeru ni skoparil s kritikami in mu očital, da »odobruje, da je ta mož (Francisco Ferrer – op. pisca) vodil bande požigalcev, ki niso v Barceloni preje nehali, dokler niso bile porušene vse cerkve in požgani vsi samostani«.³⁰ Slovincu prav tako ni bila všeč ocena Slovenskega naroda, da je bil Ferrer mučenik, v splošnem zgražanju nad poročanjem nekatoliškega tiska pa je nekaj dni pozneje uporabil oznaki »umazani Slovenski narod« in »hinavska tržaška Edinost, ki je že toliko časa potuhnjeno zastrupljala lahkoverne bravce z brezdomovinskim svobodomiselstvom...«³¹

Tudi Slovenski narod se je, tako kot Edinost, spustil v polemiko: »Proglašajo ga za anarhista, revolucionarja, povzročitelja atentatov in umorov, za goljufa in razuzdanca /.../ V resnici pa je bil Ferrer ustreljen, ker je vodil boj proti katoliški cerkvi, ker je španski narod s kulturno in moralno povzdigo hotel rešiti iz krempljev škofov, duhovnikov in menihov.«³²

Socialdemokratski Rdeči prapor je le posredno polemiziral s konkurenčnimi časniki. Nekaj dni po Ferrerjevi ustrelitvi je na kratko komentiral Slovenčev napad na Edinost in pristavil, da je tržaški časnik le navidezno obsodil ustrelitev katalonskega pedagoga: »Vsakdo, le 'Slovenec' noče priznati, da se 'Edinost' ni hotela izneveriti 'krščanskim' naukom; le zgražala se je nad nečloveško krutostjo, ki zna cerkvi le škodovati.«³³

Seveda pa se je polemika med različnimi, med sabo sprtimi tabori na Slovenskem vlekla še dolgo. Kar je predstavljeno na teh straneh, je le del živahne razprave, ki se je tedaj razvila. Sčasoma pa se je vendarle omilila in poniknila nekje v začetku l. 1912. Takrat je Svobodna misel, skupaj z drugimi občili, objavila vest, da je vrhovno upravno sodišče v Madridu priznalo, da je bil Ferrer obsojen po nedolžnem. Vendar je novico v začetku januarja istega leta zasenčila vest o smrti idejnega vodje gibanja – Antona Aškerca. Njegova smrt je bila prelomnica za celotno gibanje na Slovenskem, saj je isto leto prenehalo izhajati njegovo glasilo. Očitno je smrt take osebnosti, kot je bil Aškerc, povzročila praznino, ki je gibanje ni moglo preboleti.

Sklepna misel

Primer Ferrer nam razgalja predvsem razrahljane odnose med različnimi svetovnonazorskimi tokovi na Slovenskem. Dogodki v Španiji so bili zgolj povod za nove medsebojne spore med tradicionalnimi političnimi tabori. V središču polemike ni bilo samo občutljivo šolsko področje, marveč tudi odnos do cerkve, njena vloga v družbi in ne nazadnje človekove svoboščine.

²⁸ »Slovenec« za krvoločnost, Edinost, 17. 10. 1909, str. 1 in 2.

²⁹ Vera in klerikalizem, Edinost, 19. 10. 1909, str. 2.

³⁰ Za »mučenika«, Slovenec, 15. 10. 1909, str. 3.

³¹ Resnica o Ferreru, Slovenec, 23. 10. 1909, str. 2.

³² »Slovenec« o Ferrerju, Slovenski narod, 30. 10. 1909, str. 3.

³³ Tržaška »Edinost«, Rdeči prapor, 21. 10. 1909, str. 3.

Pri tem preseneča predvsem ostrina polemike, čeprav je bil besednjak, ki ga je takrat uporabljalo časopisje, praviloma oster. Razhajanja, do katerih je prišlo okrog te afere pred prvo svetovno vojno, pomagajo razumeti tudi korenine hujšega razdora, ki je nastal na Slovenskem (in ne samo tam) v tridesetih letih, vedno kot odmev na veliko bolj resna dogajanja v Španiji.